

Vloga prevajanja pri razumevanju literature korejske manjšine v ZDA: Analiza prevodov Leejevega romana *Native Speaker*

Byoung Yoong KANG

University of Ljubljana, Slovenia

ByoungYoong.Kang@ff.uni-lj.si

Abstract

The novel *Native Speaker* written by Chang-rae Lee who is a member of the Korean minority in the United States, was translated and published in Korean twice, in 1995 and 2003. The novel's main theme is exploring (Korean American's) identity and the most important key to understanding it is the language. In other words, depending on how one understands the identity of its protagonist Henry, who is, as the writer Chang-rae Lee himself, a member of the first-and-a-half generation Korean-Americans, the interpretation, evaluation, and even translation of the work can differ greatly. This study examined the role of the language used in the novel and analyzed its second translation into Korean. It reveals the problems arising from translation and emphasizes the role of translation when it comes to understanding the novel. Ultimately, the study explains and reinterprets the meaning of *Koreanness* in Korean literature.

Keywords: Chang-rae Lee; *Native Speaker*; diaspora literature; translation; Korean diaspora; American literature; Korean literature

Povzetek

Roman *Native Speaker*, čigar avtor je Chang-rae Lee, pripadnik korejske manjšine v ZDA, je bil v korejščino preveden in objavljen dvakrat, prvič leta 1995 in zatem leta 2003. Glavna tema omenjenega romana je iskanje identitete (Američana korejskega rodu), ključ za razumevanje dela pa jezik. Glede na to, kako razumemo identiteto poldruge generacije korejskih priseljencev, ki ji pripadata glavni junak romana, Henry, in pisatelj sam, se lahko interpretacija, ovrednotenje in celo prevod dela precej razlikujejo. Članek proučuje vlogo jezika v omenjenem romanu in analizira novejši prevod v korejščino. Izpostavljene so težave, ki se pojavijo pri prevajanju Leejevih literarnih del, in vloga, ki jo pri razumevanju dela igra prevod. Poleg tega članek obravnava tudi pomen *korejskosti*, ki ga vsebuje korejska literatura, in ga poskuša ponovno pojasniti.

Ključne besede: Chang-rae Lee; naravni govorec; literatura diaspore; prevajanje; korejska diaspora; ameriška književnost; korejska književnost

1 Uvod

Za razumevanje literarnega dela moramo najprej poznati avtorja dela in literarne osebe, ki se v delu pojavijo. Ko govorimo o literaturi korejske manjšine v ZDA ali literaturi Američanov korejskega rodu (*jaemi hanin munhak* 재미 한인 문학), moramo poleg tega poznati še zgodovinsko ozadje korejske manjšine v ZDA.

Z izrazom "prva generacija" označujemo izseljence, ki so se rodili v Južni Koreji, se tam izšolali, nato pa se v odrasli dobi preselili v ZDA. Zanje velja, da jim je bližje korejščina kot angleščina, običajno je tudi njihov življenjski slog bližje korejskemu. Izraz "poldruga generacija" označuje potomce prve generacije, ki so bili sicer rojeni v Koreji, a so v Ameriko odšli kot mladostniki ter se tam tudi izšolali. Za razliko od prve generacije niso bili del korejskega izobraževalnega sistema, zato nimajo težav pri sporazumevanju v angleškem jeziku. Druga generacija izseljencev se je rodila, izšolala in odrasla v ZDA, zato nima težav pri sporazumevanju v angleščini in popolnoma razume ameriško kulturo ter ameriški način razmišljanja. Stik s korejsko kulturo ohranjajo preko staršev, vendar je njihov življenjski slog bližje ameriškemu.

Literatura prve generacije korejske manjšine v obdobju pred koncem druge svetovne vojne je bila napisana v korejščini, a ker so bila ta dela objavljena v ZDA, je v njih moč najti ameriške elemente. Pisatelji poldruge generacije so dela objavljali v angleščini, a je v njih moč zaslediti korejske elemente in značilnosti korejskega jezika, kot so na primer tujke, prevzete iz angleškega jezika (*konglish*), ki niso nujno poznane ameriškemu bralcu.

Za ustrezno razumevanje literature korejske diaspore moramo torej poznati obe kulturi in oba jezika. Dobri prevajalci, ki ta dela prevajajo iz angleščine v korejščino, poznajo obe strani. Korejski prevod je kot filter, s katerim lahko raziskovalci iščejo korejske elemente v literarnih delih korejske manjšine v ZDA.

Pisatelj Chang-rae Lee¹ pripada poldrugi generaciji korejske manjšine. V članku se bom osredotočil na njegov prvenec *Native Speaker*, kjer so prisotne vse zgoraj navedene značilnosti. Objavljen je bil v angleščini, a vsebuje veliko elementov korejskega jezika in korejske kulture, hkrati pa je bil dobro sprejet med ameriški literarnimi krogi. Pozornost je kasneje vzbudil tudi v Koreji, zato je v korejščino preveden dvakrat.

Članek sem zasnoval na podlagi analize novejšega korejskega prevoda. Moj namen je proučiti, kako so v prevodu interpretirani in prikazani elementi, ki se nanašajo na korejski jezik in kulturo. Izhajal bom iz predpostavke, da dober prevod pomaga pri globljem razumevanju literarnega dela, saj se prevajalec ne osredotoča le na jezik, pač

¹ Korejska lastna imena zapisujemo v vrstnem redu priimek-ime, pri čemer pregibamo le zadnjo sestavino. V danem primeru ohranjamo zaporedje ime-priimek, s čimer spoštujemo avtorjeve lastne preference in njegovo pripadnost poldrugi generaciji korejske manjšine v ZDA.

pa tudi na kulturne značilnosti izvirnega in ciljnega jezika ter nanje bralce opozarja s pomočjo jezikovnih prvin. Globlje razumevanje literarnega dela nam lahko pomaga tudi pri boljšem razumevanju literature korejske diaspore in njeni vlogi v literarnem svetu.

2 Roman *Native Speaker*

Chang-rae Lee se je rodil v Seulu leta 1965, pri treh letih pa se je z družino preselil v Ameriko. Najprej se je v Ameriko preselil njegov oče, ki je bil po poklicu psihiater, nato je za njim prišla še preostala družina (Bang, 2009, str. 135). Lee je diplomiral iz angleške književnosti na Univerzi Yale, nato je delal na Wall Streetu. Leta 1993 se je vpisal na Univerzo v Oregonu in tam magistriral iz ustvarjalnih umetnosti. Leta 1995 je izšel njegov prvenec, roman *Native Speaker*.

Sodeč po informacijah v spletnem brskalniku *NAVER Academic*, je v samo 20 letih (med letoma 2000 in 2020) izšlo 132 akademskih člankov na temo Leejeve literature. Poleg tega je bilo o njegovih delih napisanih še 41 magistrskih nalog ali doktorskih disertacij tako s področja angleške literature kot tudi korejske literature. Med članki je več kot 25 takih, ki se ukvarjajo z romanom *Native Speaker*. Nekaj raziskav je tudi o obeh prevodih romana in te v veliki meri obravnavajo tri osnovna področja. Prve proučujejo vprašanje identitete manjšine, druge proučujejo elemente, v povezavi s podobo Koreje, tretje pa odnos med identiteto in jezikom (Park, 2019, str. 4).

Roman *Native Speaker* govori o življenju Američana korejskega rodu, Henryja, ki je vohun. Protagonist se je rodil v korejski družini in si prizadeva postati "popolni" Američan. Verjame, da mu bo to uspelo, ko bo usvojil angleški jezik in ga govoril tako kot ostali Američani. Nemalokrat zaide v konflikt s svojim patriarhalnim očetom, ki je del prve generacije korejskih priseljencev. Tudi v odnosu s svojo ameriško ženo Lelio prihaja do napetosti. V nesreči zakoncema umre sin Mitt, kar je povod za trenja med njima. Henry kot vohun začne delati v volilnem štabu uspešnega politika Johna Kwanga, ki se poteguje za mesto župana New Yorka. Roman skozi Henryjeve odnose z očetom, ženo in Johnom Kwangom oriše protagonistov proces iskanja samega sebe.

Vprašanje identitete je glavna tema romana. Ključ do razumevanja tega vprašanja je jezik, saj glavni element protagonistove identitete ni le angleščina, pač pa tudi korejščina. Vprašanje identitete v Leejevih delih ni zgolj področje, o katerem pogosto pišejo in govorijo raziskovalci ter literarni kritiki, nanj je opozoril tudi avtor sam. Pravi, da je zanj vprašanje identitete zelo pomembno in da o tem vedno razmišlja. Kljub temu da se njegovo življenje ne razlikuje od življenja Američanov, zase pravi, da ni Korejec, ki živi v Ameriki. Čuti močno povezanost z Južno Korejo, kjer se je tudi rodil, in trdi, da bo vedno le Korejec (Kim, 2006, str. 387). A te močne povezanosti ne moremo vedno dojemati kot nekaj pozitivnega. Do nje ga je privedel proces izgube in iskanja identitete ter končne ugotovitve, da je identiteto moč najti le s pomočjo povezanosti obeh kultur (Ji, 2004, str. 306).

Ključni faktor za razumevanje romana *Native Speaker* je torej razumevanje in interpretacija "identitete". Glede na interpretacijo protagonistove (Henryjeve) identitete se razlikuje tudi interpretacija dela, njegova kritika in celo prevod. Še več, glede na identiteto se razlikuje tudi pomen "korejskosti" dela. Pravo razumevanje romana je moč doseči le z razumevanjem jezika v romanu *Native Speaker* in prevoda, ki ima pomembno vlogo pri korejski recepciji romana.

3 Pomen jezika v romanu *Native Speaker*

Razmišljanje glavnega lika v romanu *Native Speaker* je v veliki meri podobno razmišljanju Frantza Fanona, ki je eden vodilnih filozofov postkolonializma. V delu *Črna koža, bele maske* (2015, str. 23-54) je pisal o odnosu med kolonialističnim subjektom in jezikom.

Fanon je v ospredje postavil del črnskega prebivalstva, ki je nekaj časa živel skupaj z belim človekom, in se zato ob vrnitvi v domovino odločil, da ne bo več uporabljal svojega rojstnega jezika. Ti ljudje so se od drugih prebivalcev v domačem kraju razlikovali po rabi jezika, zato so se imeli za drugačne. Ker so se odločili za drug jezik, je bila njihova močna želja po razločevanju med njimi in ostalimi prebivalci v črnski skupnosti še vidnejša. Jezik torej predstavlja kulturno sredstvo, s katerim lahko izražamo samega sebe, z drugačno rabo jezika pa se od drugih tudi razlikujemo. Po Fanonu je v ozadju prepričanje črnega človeka, ki si je želel postati beli človek in je verjel, da mu bo lahko podoben s popolnim obvladovanjem njegovega jezika. To prepričanje je v končni fazi zmotno.

Črnskemu kolonialnemu subjektu je tako razmišljanje vcepil belski gospodar. Fanon pravi, da gospodar subjektu obljublja enakovreden položaj, če bo popolnoma obvladal njegov jezik. Gre za popolno iluzijo, ki se ni uresničila. A subjekti, ki so pod njenim vplivom, so si jezik prizadevali obvladati. Jezik kolonialnega gospodarja je torej "bela maska", o kateri govori Fanon. Četudi si črnski kolonialni subjekt nadene "belo masko (jezik svojega gospodarja)", ne more postati belski gospodar. Uničenje iluzije črnskega subjekta, ki ne more doseči položaja, enakovrednega belskemu, le še poglobi njegove stiske povezane z identiteto.

Fanonov argument lahko hitro potrdimo s primerom iz sodobne korejske zgodovine. Med obdobjem japonske kolonialne nadvlade (1910-1945) so bili Korejci prisiljeni prevzeti japonska imena in uporabljati japonski jezik. Rečeno jim je bilo, da bodo na ta način lahko postali subjekti japonskega cesarja. Korejski kolonialni subjekti niso dosegli enakovrednega položaja Japoncem. Nepriznavanje različnih kultur z nadvlado jezika je tipična imperialistična ideja.

V romanu *Native Speaker* se protagonist Henry ujame v past Fanonove "bele maske". Henry verjame, da bo s tekočim angleškim jezikom postal popoln Američan.

Odloči se, da si bo nadel belo masko in postal beli človek. A to ni fantazija, ki jo je ustvaril Henry sam. To je iluzija, ki se je razvila v ameriški družbi. Popolna ameriška angleščina, ki jo uporablja višji sloj belskega prebivalstva je tudi simbol tako imenovanih ameriških intelektualcev in višjega sloja (v skrajnem primeru se posmehujejo drugim različicam, na primer britanski ali avstralski angleščini). Amerika, država, ki so jo ustvarili migranti, je družba, ki trdi, da je globalno stičišče kultur, a je hkrati podrejena ideologiji vodilnega sloja, ki zahteva, da se vse novo asimilira na ameriški način. Da ljudje, ki živijo v Ameriki, lahko postanejo eno, to dosežejo z uporabo ameriške angleščine in preko nje pridejo v stik z različnimi vidiki ameriške kulture. Tako delovanje odseva imperialistične težnje po uveljavitvi standardnega jezika. Cenjena je ameriška angleščina, ki jo govori manjšinski, višji sloj belskega prebivalstva, nepopolna angleščina je obravnavana kot šibkost, drugi jeziki, kot so španski ali azijski, pa niso sprejeti kot ameriški. Brez filtriranja teh imperialističnih idej se zato imigranti, v tem primeru korejska manjšina, soočajo z vprašanjem identitete (Bang, 2009, str. 148).

Za Henryjevo obsedenost z angleškim jezikom je na nek način odgovoren njegov oče s svojimi preteklimi dejanji. Oče si želi, da Henry odraste v popolnega ameriškega prebivalca in si ne beli glave s sinovo pomanjkljivo korejščino. Svojega sina vzgaja na ameriški način in tako je neizogibno, da tudi Henry prevzame njegovo zmotno mišljenje. Henry svojega sina ne uči korejščine. Boji se, da bo s svojo nepopolno angleščino vplival na sina, zato mu ne bere knjig.

Henryjeva obsedenost z angleškim jezikom pa seže še dlje. Jezik igra ključno vlogo pri vzpostavljanju odnosov z drugimi. Bolj kot ideje, ki so izražene z jezikom, mu je pomemben jezik sam. Njegova žena Lelia je po poklicu logopedinja. Zaradi narave svojega poklica jezik obvlada in pomaga popraviti različne jezikovne hibe. Žena je predmet Henryjeve zavisti, a hkrati ga privlači. Henry Lelio označi kot "osebo, ki dobro govori (she could really speak)" (Lee, 1995a, str. 10). Tudi uspešnega korejskega Američana Johna Kwanga prikaže kot osebo, ki "brez strahu govori z močnim in jasnim glasom (with his voice strong and clear, unafraid to speak the language)" (Lee, 1995a, str. 304). Bolj kot na vsebino se Henry osredotoča na zunanje lastnosti jezika. S tem si Henry, ki ima "črno kožo", nadene masko, ki se imenuje jezik, in sodi sebe ter druge. Sam se očitno trudi, da bi nosil popolno "belo masko".

A Henryjevo prepričanje se izkaže za zmotno. Henry zapostavlja očeta, ki si je zanj želel, da bi odrastel v popolnega Američana. Ironično je vzrok za njegovo obnašanje prav jezik (angleščina). Ignorira očeta, ki ni uspel popolnoma obvladati angleškega jezika, oče pa ima enak odnos do žene ter do delavcev, ki so prišli iz Južne Amerike in ne znajo angleško tako dobro kot on. Henryjev sin Mitt je umrl, še preden bi lahko s pomočjo jezika razvil lastno identiteto. Žena Lelia Henryju očita, da je "lažniv govorec jezika (false speaker of language)" (prav tam, str. 1) in odide. Tudi korejski Američan John Kwang, uspešen politik, brez težav obvlada angleščino in sanja o newyorškem

županskem stolčku, na koncu pa, v nasprotju s Henryjevimi pričakovanji, zapusti ameriško družbo.

Glede na Fanonove argumente "popolna angleščina", Henryjeva bela maska, ne more spremeniti barve njegove kože. Obvladanje jezika ne more imeti popolnega vpliva na identiteto. Četudi govori popolno angleščino, ne more postati popolni Američan. Henry, njegov oče, sin in nenazadnje John Kwang, ki ga Henry označi za svojega drugega očeta, so ujeti v prostor, v katerem niso ne "Američani" in ne "Korejci". To stanje ujetosti med dvema kulturnima prostoroma, je definirano kot "hyphenated condition" (Ling, 1999, str. 13).

Jezik določa človekov obstoj. Ne izraža le njegove identitete, je tudi nujno sredstvo medosebne komunikacije. Jezikovne prepreke lahko vodijo do nerazumevanja in občutka odtujenosti, s čimer lahko oseba zapade v krizo identitete. Brez ustrezne komunikacije pride tudi do prekinjenega odnosa z drugimi ljudmi (Bang, 2009, str. 146). Uspešno sporazumevanje je torej pogoj za ohranjanje medčloveških odnosov in navsezadnje zavedanje samega sebe. Henry si je nadel "belo masko", opazoval očeta, otroka, ženo in druge okoli sebe ter tako gojil odnose. Skrival se je za masko in ni govoril resnice. Na površju je morda dajal vtis, da mu komunikacija ne predstavlja težav, a kot mu je očitala žena Lelia, Henry s svojim skrivanjem ni postal nič drugega kot "false speaker of language".

Jezik v romanu *Native Speaker* ni le maska, predstavlja tudi ogledalo. Skozi to ogledalo lahko vidimo sebe in sogovorca. Odsev, ki ga vidimo v ogledalu, je lahko popačen, a je najboljši približek resničnosti. Henry je skozi ogledalo, ki se mu reče jezik, videl svoj odsev in ljudi okoli sebe. Na koncu je spoznal, da ima vsak svojo vrednost in da je vsak drugačen. Ta "drugačnost" je ključna beseda, ki v ameriški družbi razlaga postkolonialno večkulturnost. Konec romana odseva na novo odkrito Henryjevo identiteto. Skupaj z ženo Lelio otroke manjšin uči angleščino. A ne uči jih tako, da bi z "belo masko" lahko zakrili "črno kožo", pač pa, da bi lahko na pravi način našli same sebe. Osebe skozi ogledalo (jezik) gledajo in se v ogledalu tudi vidijo. Med učenjem ščitita identiteto manjšin in otrokom hkrati pomagata pri privajanju na novo (ameriško) družbo. Gresta še korak dlje: Lelia spodbuja otroke k uporabi njihovega pravega imena. S temi dejanji želita sporočiti, da se človeka ne da določiti le z enim jezikom ter da ni le enega jezika, ki bi prevladal na svetu.

4 Korejski elementi in korejski prevod romana *Native Speaker*

Zaradi uspeha romana *Native speaker* v Ameriki, so se zanj začeli zanimati tudi v Južni Koreji, kar je pripeljalo do kar dveh prevodov tega romana v korejščino. Prvič ga je prevedel literarni kritik Hyeon Jun-man leta 1995, torej istega leta, kot je bil izdan izvornik v Ameriki. Ta korejski prevod ima naslov "*Neitibeu seupikeo* (네이티브 스피커 Naravni govorec)", izšel pa je v dveh delih (izvornik je bil izdan v eni knjigi) pri založbi

Miraesa. Drugi korejski prevod je izšel leta 2003, prevedel ga je profesor prevajanja in tolmačenja Chong Young-mok. Svojemu prevodu je dal naslov: “*Yeongwonhan ibangin* (영원한 이방인 Večni tujec)”.

Ob prevajanju literature je treba dobro premisliti o dveh faktorjih: natančnosti in berljivosti. Natančnost se navezuje na izhodiščni (v primeru Leejevih del je to angleščina), berljivost pa na ciljni jezik (korejščina). V primeru “natančnosti” prevod poskuša ostati zvest izhodiščnemu besedilu, kar imenujemo potujčevanje. Pri neposrednem prevajanju je običajno potrebna dodatna razlaga v opombah. Pri literarnih delih dodatne opombe in razlage ovirajo tekoče branje, predvsem v primeru korejščine in angleščine, ki imata popolnoma drugačno strukturo jezika. Besedilo zato postane težko berljivo ali pa je prevod neprimeren. V primeru, da prevajalec poudarja berljivost, tak način prevajanja imenujemo podomačevanje, in v ospredje postavlja bralce ciljnega jezika. Pri tem je najpomembnejša razumljivost v ciljnem jeziku, s tem pa se ni mogoče izogniti možnosti, da se spremeni, popači ali celo izgubi besedišče, ki sicer nosi ključni pomen.

V izogib pomanjkljivostim, ki jih imata ta dva načina, je v zadnjih časih vse glasnejša ideja o tem, da prevajanje literarnih del ni le jezikovno prevajanje, pač pa “kulturno prevajanje”, kar izhaja iz mišljenja, da izbira le enega načina prevajanja ni ustrezna. Pri potujčevanju kulturnih elementov ne moremo prenesti v drug jezik le s spremembo besed, enako pa velja tudi za podomačevanje. Elementov izvirne kulture se ne da razložiti tako, da se jih umetno nadomesti z elementi ciljne. Sodeč po razpravah o “kulturnem prevajanju” se je potrebno izogniti popolni modifikaciji ali radikalnim spremembam jezika. Kultura izvirnega jezika in elementi ciljne kulture pa morajo biti vidni v prevedenem besedilu. Tudi če prevod deluje nenaravno, s tem ni nič narobe, če bralce spodbudi k razmišljanju o razlikah med dvema jezikoma (kulturama), ter se zaradi tega sprašujejo o razlogu, zakaj se je prevajalec odločil za določen prevod (Chon, 2017, str. 127-129). Proces prevajanja je torej razumevanje procesa branja. Pravo “kulturno prevajanje” ne pomeni vztrajanja pri potujčevanju ali podomačevanju pač pa pomeni izbiro metode, ki najbolj ustreza kontekstu.

Kar se tiče romana *Native speaker*, je trenutno v redni prodaji mogoče dobiti le drugi prevod, prvi pa ni več ponatisnjen. Oba prevoda sta bila sprejeta precej različno. Številni raziskovalci, kot so Koh (2002, str. 619), Lee (2008, str. 27), Lee (2011, str. 134) in drugi, so razpravljali o problematiki Hyeon Jun-manovega prevoda. Še celo Chang-rae Lee je izrazil precejšnje nezadovoljstvo in povedal, da je seznanjen s problematiko prvega prevoda (Im, 2002, str. 291). Njegova največja pomanjkljivost so napačno prevedeni ali celo izpuščeni deli besedila. Zaradi tega se v prevodu izgubi nit izvirnega besedila, kar ima posledično tudi velik vpliv na berljivost. Napačno prevedeni deli besedila so posledica napačne interpretacije odnosa med literarnimi liki. Bralci tako ne morejo pravilno razumeti njihovega zapletenega odnosa, ki je sicer zelo pomembna prvina romana (Lee, 2011, str. 134-135). V nasprotju z negativnimi odzivi na pomanjkljiv

prvi prevod, pa je bil Chong Young-mokov prevod deležen pozitivnih kritik. Odobrava ga tudi avtor romana (Lee, 2008, str. 27). Glede na to, da se prva verzija prevoda ne prodaja več, ga korejski bralci ne morejo več brati, zato se večina južnokorejskih raziskovalcev pri svojem proučevanju osredotoča na originalno besedilo in drugi prevod romana. Tudi ta članek temelji na drugem Chong Young-mokovem prevodu.

4.1 Naslov romana

Najprej je potrebno obravnavati naslov prevoda. Prvi prevajalec, Hyeon Jun-man, se je odločil obdržati angleški naslov *Neitibeu seupikeo* (네이티브 스피커). Drugi prevajalec, Chong Young-mok, pa se je odločil za lastno interpretacijo in prevodu dal naslov "Večni tujec". Naslov je tesno povezan z vsebino literarnega dela, zato nosi pomembno sporočilo, poleg tega pa predstavlja tudi protagonista Henryja. Primer prvega prevoda ne odseva prevajalčeve interpretacije. Prav tako korejski bralci iz naslova ne morejo ugibati o vsebini dela. Po drugi strani se druga izbira naslova, "Večni tujec", sicer oddalji od originalnega naslova, a bralca aktivno spodbudi k poglobljenemu razmišljanju o vsebini, prav tako se lahko med branjem bralec ponovno sprašuje o pomenu naslova dela. To je dober primer "kulturnega prevajanja".

4.2 Lik očeta

V današnjem času je korejska družba še vedno izrazito patriarhalna in v ospredje postavlja moške. S tega vidika je očitno, da skozi lik očeta v romanu lahko razumemo elemente korejskosti. Del, ki zahteva podrobnejšo obravnavo, je Henryjev sledeči opis njegovega očeta:

(1) My father, a Confucian of high order, would commend me for finally honoring that which is wholly evident. For him all of life was a rigid matter of family (Lee, 1995a, str. 6-7).

높은 수준의 유생인 나의 아버지라면 내가 마침내 아주 자명한 것을 존중하게 되었다는 점을 들어 나를 칭찬할 것이다. 아버지에게는 인생의 모든 것이 반드시 가족 문제였다 (Lee, 2003, str. 22).

Nop-eun su-jun-ui yu-saeng-in na-ui a-beo-ji-la-myeon nae-ga ma-chim-nae a-ju ja-myeong-han geos-eul jon-jung-ha-ge doe-eoss-da-neun jeom-eul deul-eo na-leul ching-chan-hal geos-i-da. A-beo-ji-e-ge-neun in-saeng-ui mo-deun geos-i ban-deu-si ga-jog mun-je-yeoss-da.

‘Moj oče, konfucijanec visokega statusa, bi me pohvalil, ker sem končno začel spoštovati tisto, kar je samoumevno. Za mojega očeta je bilo vse v življenju nujno družinska zadeva.’

Pomembni izrazi so "my (moj)", "a Confucian of high order (konfucijanec visokega statusa)" in "family (družina)", zato se kakovost prevoda ne bo pokazala v prevajanju dolge povedi, pač pa v izbiri preprostih besed. S temi tremi ključnimi izrazi bo moral prevajalec namreč izraziti Henryjevo mišljenje o očetu.

Chong Young-mok (v Lee, 2003, str. 22) je "my father" prevedel kot "*na-ui a-beo-ji* (나의 아버지 moj oče)". V korejščini se ponavadi pri naslavljanju očeta ne uporabi besede "*na-ui* (나의 moj)", pač pa "*u-li* (우리 naš)". Vseeno pa se je Chong Young-mok v svojem prevodu odločil za "*na-ui a-beo-ji* (나의 아버지 moj oče)". S tem je prikazal, da se je Henry v svojem razumevanju očeta že oddaljil od korejske skupinske mentalitete "*u-li-ju-ui* (우리주의 We-ism)". To pravilno prikazuje tudi razlike v mentalitetah prve in poldruge generacije korejske manjšine.

Chong Young-mok je "a Confucian of high order" je prevedel kot "*nop-eun su-jun-ui yu-hak-ja* (높은 수준의 유학자 konfucijanec visokega statusa)". Ključna beseda tukaj je "*yu-hak-ja* (유학자 konfucijanec)". V romanu Henryjev oče ni konfucijanec. Je migrant prve generacije, ki je sicer diplomiral na priznani univerzi v Seulu, v Ameriki pa ima v lasti majhno trgovino s sadjem. Kljub temu Chong Young-mok izraza "Confucian" ni prevedel kot "nekdo, ki verjame v ideje kitajskega filozofa Konfucija". Namesto tega je uporabil izraz "konfucijanec visokega statusa". S tem je označil očeta za filozofa ali učenjaka. Iz Chong Young-mokovega prevoda je vidno, da Henry nima slabega mnenja o očetovem konfucijanskem mišljenju. Oznaka očeta kot konfucijanca nima sarkastičnega prizvoka ne v izvornem besedilu ne v prevodu. S tem zgolj pove, da je očetovo prepričanje enako prepričanju konfucijanca visokega statusa. V tem prevodu je moč razbrati mentaliteto Vzhoda, kjer je oče na višjem položaju. Hkrati pa izraža tudi odobravanje globine te filozofije.

Chong Young-mok je bil pozoren tudi pri prevodu izraza "family (družina)". Ta se lahko v korejščino prevede kot "*ga-jog* (가족)" ali "*ga-mun* (가문)", v tem primeru pa se je prevajalec odločil za prvi izraz, *ga-jog*. *Ga-jog* označuje ožjo družino, je najmanjša možna družinska enota, povezana s krvnim sorodstvom, torej starši in njihovi otroci. Nasprotno *ga-mun* označuje širšo družino, je največja možna enota, ki povezuje krvno sorodstvo in vključuje vse z enakim priimkom. V konfucijanski kulturi je navadno pomembnejši *ga-mun* (in z njim povezano dostojanstvo). Prevajalec Chong Young-mok se je odločil očeta, konfucijanca, prikazati kot osebo, ki daje večji pomen ožji družinski enoti, *ga-jog*. To je tudi značilno za prvo generacijo korejskih migrantov. Ti sicer niso pozabili na konfucijanske ideje, ki so jih pridobili v Koreji, a je za njih pomembnejša manjša družinska enota, *ga-jog*, ki vključuje posameznika, partnerja in njihove otroke. S prevodom je tako prikazan kulturni proces, med katerim je Henryjev oče od tam (iz Južne Koreje) prišel sem (v Ameriko). Nujno je, da so bralci pozorni na podrobnosti tega prevoda.

Ti trije izrazi ne izražajo le identitete Henryjevega očeta, pač pa hkrati prikazujejo, v kakšni luči ga vidi njegov sin. Tega prevajalec sam sicer ni eksplicitno izrazil, a to

podrobnost lahko opazijo raziskovalci in pozorni bralci. Dober prevod torej pripomore k razumevanju odnosov med literarnimi liki.

Tudi sledeči izsek prikazuje očetovo identiteto:

- (2) Once when he was having some money problems with a store, he started berating her with some awful streams of nonsensical street talk, shouting “my hot mama shit ass tight cock sucka”, and “slat-eye spic-and-span motha-fucka” (Lee, 1995a, str. 63).

한번은 가게에서 어떤 돈 문제가 생겼을 때, 아버지는 말도 안 되는 거리의 욕설을 끔찍하게 내뿜으며 어머니를 호되게 나무라기 시작했다. 아버지는 “마이 핫 마마 섯 애스 타이트 콕 서카”니 “슬랜트-아이 스픽-앤-스팬 마다-퍼카”니 하는 소리를 질러냈는데, 틀림없이 가게에 온 손님들한테서 주워들었을 것이다 (Lee, 2003, str. 105).

Han-beon-eun ga-ge-e-seo eo-tteon don mun-je-ga saeng-gyeoss-eul ttae, a-beo-ji-neun mal-do an doe-neun geo-li-ui yog-seol-eul kkeum-jjig-ha-ge nae-baet-eu-myeo eo-meo-ni-leul ho-doe-ge na-mu-la-gi si-jag-haess-da. A-beo-ji-neun “ma-i has ma-ma swis ae-seu ta-i-teu kag seo-ka”ni “seul-laen-teu – a-i seu-pig – aen – seu-paen ma-da – peo-ka”ni ha-neun so-li-leul jil-leo-daess-neun-de, teul-lim-eobs-i ga-ge-e on son-nim-deul-han-te-seo ju-wo-deul-eoss-eul geos-i-da.

‘Ko je imel nekoč zaradi trgovine finančne težave, je oče začel grajati mamo in vanjo izpljunil nesmiselne ulične psovke. Vpil je ‘My hot mama shit ass tight cock sucka’ in ‘slat-eye-spic-and-span motha-fucka,’ besede, ki jih je moral pobrati od svojih strank v trgovini.’

V odlomku Henryjevega očeta razjezi problem povezan s trgovino, ki jo ima v lasti, in zato svoji ženi nameni nekaj kletvic. Kot je razvidno, Chong Young-mok kletvic v korejščino ni prevedel, le zapisal jih je s korejsko pisavo. V opombah sicer opozori na njihov rasistični element. To je primer potujčevanja, z njim pa bralec dobi občutek, da je besedilo čudno, neznano. V bralcu vzbudi začudenje nad očetovim načinom govorjenja. Če bi bil ta del preveden v korejščino, je velika verjetnost, da korejski bralci ne bi dobili občutka neznanega. Tak prevod je na nek način primer “kulturnega prevajanja” in ima najmanj tri različne učinke. Prvi je občutek neznanega. Oče je v resnici kričal v angleščini. Pred tem je Henry o očetu dejal, da začne govoriti angleško, kadar se želi zlagati ali pa kadar želi kaj prikriti. Če bi bil ta del, v katerem oče preklinja v polomljeni angleščini, preveden v korejščino, bi ob vprašanju, kaj skuša s tem dejanjem zakriti, občutek neznanega izginil. Drugič, prevod prikaže odnose med osebami. V Henryjevi družini obstaja (hierarhična) jezikovna piramida – položaj člana je odvisen od znanja angleščine. Vrh zaseda Henry, za njim je oče in najnižji položaj zaseda mati. Oče na tak način preklinja izključno v pogovoru z materjo. S sinom, ki nosi svojo “belo masko” popolne angleščine, se ne more kosati v znanju jezika in ne more govoriti

z njim na tak način. Oče si svojo "belo masko" nadene le v odnosu z materjo. Če bi bil torej ta del preveden v korejščino, ne bi bilo mogoče prikazati le jezikovne piramide med tremi osebami, pač pa bi bil oče prikazan kot nasilnež, ki se verbalno znaša nad svojo ženo. Z uporabo kletvic, ki jih mati ne more razumeti, oče izrazi svojo jezo, a hkrati tudi spoštovanje do svoje žene. Ona namreč resnično ne razume njegovih kletvic. Tretjič, ta del prikaže očetovo naravnost – tudi on nosi "belo masko". Kletvice so na nek način namenjene tudi Henryju. S tem mu želi pokazati, da se tudi sam trudi postati Američan, in ga prosi, naj razume, kako težak je zanj ta proces. Korejski prevod torej ne razume le ozadja očetovega izbruha, pač pa tudi dobro prikazuje odnose med osebami in zgoraj omenjen občutek tujega.

Dialog znotraj literarnega dela je eden izmed najzahtevnejših delov prevajanja. Glede na osebnost literarnih likov in situacijo, v kateri se dialog odvija, se razlikujeta ton pogovora in stopnja vljudnosti. Chong Young-mokov prevod se trudi kar najbolje ohraniti občutja, ki jih ima bralec ob prebiranju originala. Z odločitvijo, da ohrani očetove kletvice, ne prikaže le njegove osebnosti, pač pa tudi situacijo korejskih izseljencev v ZDA, zato je to dober primer prevoda in njegove vloge.

4.3 Lik žene

Lelia, Američanka, je žena protagonista Henryja, zato je eden izmed glavnih literarnih likov romana in ima ključno vlogo pri Henryjevem procesu iskanja identitete.

V naslednjem odseku protagonist omeni svojo ženo. Zopet se pojavi dilema, kako bomo prevedli osebni zaimek "my".

(3) I(Henry) should have warned my American wife (Lee, 1995a, str. 8).

나의 미국인 아내에게 미리 알렸어야 하는 건데 (Lee, 2003, str. 24).

Na-ui mi-gug-in a-nae-e-ge mi-li al-lyeoss-eo-ya ha-neun geon-de.

'Svoji ameriški ženi bi moral povedati vnaprej.'

Če bi želeli, da bi ta stavek, ki je del Henryjevega monologa, v korejščini zvenel naravno, bi ga prevedli: "*a-nae-e-ge mi-li mal-haess-eo-ya haess-neun-de* (아내에게 미리 말했어야 했는데 ženi bi moral povedati vnaprej)". Če bi Henry sogovorniku predstavil svojo ženo, bi običajno v korejščini uporabil množinski zaimek, torej "*u-li a-nae* (우리 아내 naša žena)", a v primeru Henryjevega monologa je prevod zaimka odveč, zato bi ga bilo bolj naravno izpustiti. Chong Young-mok je ta del prevedel "*na-ui mi-gug-in a-nae* (나의 미국인 아내 svoji ameriški ženi)", kar v korejščini zveni zelo nenaravno. Vendar ne bi mogli reči, da gre za primer potujčevanja, saj ni značilno za ameriško kulturo, da bi se ženino državljanstvo namerno poudarilo. To je Henryjev namen. Namerno je poudaril, da je "njegova (moja)" žena "Američanka". Izraza "moja" in "ameriška" prikažeta Henryjevo identiteto in hkrati odnos, ki ga imata z ženo. Čeprav

izbira prevoda v korejščini zveni nenavadno, pa je očitno, da je prevajalec dobro razumel izbiro Henryjevih besed. Z “moja žena” nakaže, da sta si blizu, z “ameriška (torej ne korejska)” pa, da nimata istega ozadja in zato ne moreta biti na popolnoma enakem nivoju. To je bistvo njunega odnosa, zato je prevajalec z izbiro besed na to opozoril in s tem vzbudil zanimanje pri bralcih, da se sprašujejo o namenu tega prevoda in globlje razumejo literarno delo.

Še en del, ki prikazuje njun odnos in ga je potrebno omeniti:

(4) “(Lelia) Sorry, but I was a low-down bitch.”

“(Henry) No you weren’t.”

“(Lelia) Damn it. Henry!”

She got up. “Shit. I’m sorry. Do you want a drink?” (Lee, 1995a, str. 116-7)

“미안해. 당시에 나는 비열한 년이었어.”

“아냐, 그렇지 않았어.”

“젠장, 헨리!”

텔리아는 일어섰다. “제기랄. 미안해. 한 잔 할래?” (Lee, 2003, str. 182)

“*Mi-an-hae. Dang-si-e na-neun bi-yeol-han nyeon-i-eoss-eo.*”

“*A-nya, geu-leoh-ji anh-ass-eo.*”

“*Jen-jang, hen-li!*”

Lil-li-a-neun il-eo-seoss-da. “Je-gi-lal. Mi-an-hae. Han jan hal-lae?”

“Oprosti. Do tebe sem se obnašala kot zlobna prasica.”

“Ah, ne, nisi se.”

“Pizda, Henry!”

Vstala je. “Šit. Oprosti. Bi kaj spil?”

Chong Young-mok je njun dialog v korejščino prevedel tako, da se Lelia in Henry med seboj tikata in uporabljata neformalno obliko govora. S tem dajeta občutek, da sta med seboj enakovredna. Prevajalec je Leliino preklinjanje v korejščino prevedel neposredno: “*bitch*” kot “*nyeon* (년)”, “*damn*” kot “*jen-jang* (젠장)”, in “*shit*” kot “*je-gil-al* (제기랄)” (Lee, 2003, str. 182). Čeprav govorita v neformalni obliki, preklinja le Lelia. Zato lahko rečemo, da ima v pogovoru vseeno večjo moč Lelia. V korejski družbi običajno oseba na nižjem nivoju ne sme biti nespoštljiva v pogovoru z osebo na višjem nivoju, pred njo ne sme preklinjati niti v primeru, ko so kletvice namenjene samemu sebi. Chong Young-mok dobro razume to korejsko družbeno pravilo in ga tudi primerno prikaže v svojem prevodu. Čeprav se zdi, da sta Lelia, ki je dejansko belopolta, in Henry, ki nosi belo masko, v enakovrednem položaju, pa to ne drži. Zaradi kletvic, ki jih uporablja Lelia, se ta drobna podrobnost v prevodu ni izgubila.

Analizirajmo ta odsek in ga primerjajmo s Hyeon Jun-manovim prevodom.

(5) “미안해요. 하지만 난 정말 나쁜 여자예요.”

“아냐, 당신은 그렇지 않아.”

“그만 좀 해요, 헨리.”

그녀는 벌떡 일어섰다. “미안해요. 뭘 좀 마시겠어?” (Lee, 1995b, str. 179-80)

“*Mi-an-hae-yo. Ha-ji-man nan jeong-mal na-ppeun yeo-ja-ye-yo.*”

“*A-nya, dang-sin-eun geu-leoh-ji anh-a.*”

“*Geu-man jom hae-yo, hen-li.*”

Geu-nyeo-neun beol-tteog il-eo-seoss-da. “Mi-an-hae-yo. Mwol jom ma-si-gess-eo?”

“Oprostite mi. A jaz sem res slaba ženska.”

“Ah, ne, ti že nisi taka.”

“Prenehajte, prosim, Henry.”

Henadoma je vstala. “Oprostite mi. Bi kaj spili?”

Pri Hyeon Jun-manovem prevodu Lelia uporablja formalno, vljudno obliko govora, Henry pa neformalno, zato Lelia skladno z družbeno normo ne more uporabljati kletvic, kadar govori s Henryjem. Prevajalec se je kletvice odločil prevesti: “*bitch*” kot “*yeo-ja* (여자 ženska)”, “*damn*” kot “*geu-man jom hae-yo* (그만 좀 해요 prenehajte, prosim)”, in “*shit*” kot “*mi-an-hae-yo* (미안해요 oprostite mi)”. Očitno je v tem primeru moški, Henry, na višjem položaju od ženske, Lelie. Obravnavani dialog je očitno dokaz, da se glede na prevod popolnoma razlikuje prikaz odnosa med literarnima osebam.

4.4 Lik Johna Kwanga

John Kwang je oseba, ki ima, podobno kot Henryjeva oče in žena, velik vpliv na Henryja, saj je primer uspešnega Korejca. Bil je deležen elitne izobrazbe, je uspešen politik v Ameriki in se celo spogleduje s pozicijo newyorškega župana. Na Henryja, ki identiteto oseb sodi na podlagi njihove izgovorjave angleščine, John Kwang naredi poseben vtis. Henry občuduje njegovo tekoče znanje angleščine. Prav tako ga spoštuje kot nekoga z njemu enako “črno kožo”, ki mu je uspelo postati del ameriške prevladujoče družbe (Chon, 2017, str. 138). A prav ta uspešni Kwang na koncu romana zapusti ameriško družbo. Henry se skozi proces njegovega odhoda zazre vase in prične iskati lastno identiteto. Tako je v resnici Kwang nanj najbolj vplival in je na nek način njegov (drugi) oče.

Pomemben del prevoda je njegov priimek. “Kwang” bi se po korejsko zapisalo kot “*gwang* (광)”, a v resnici tak priimek v Koreji ne obstaja. Chon YoungEui 전영의 (2017, 138) je dejal, da je mogoče, da se je pisatelj, ki ni navajen na korejsko kulturo, zanj odločil pomotoma, saj izrazi “*gang* (강)”, “*gwang* (광)”, “*kkwang* (깡)” in “*kwang* (淸)” zvenijo zelo podobno. A trditi, da je to napaka avtorja, ni nič drugega kot le ugibanje. V Leejevem romanu je s pomočjo Leliine razlage možno sklepati, da avtor jasno razume

korejske, kitajske in japonske priimke (Lee 1995a, 10). Težko je razumeti vzrok, zakaj se je avtor odločil za zapis "Kwang", interpretacija prevajalca Chong Young-moka v korejskem prevodu pa je sledeča: priimek "Kwang" se je odločil prevesti kot "*Gang* (강姜)", ki je eden izmed najpogostejših korejskih priimkov in ima tudi več pomenov. Prvič, splošno je razširjeno prepričanje, da imajo osebe s priimkom Gang trmast značaj. To mišljenje je tako razširjeno, da je zapisano celo v zgodovinskih knjigah (Sahoegwahagwon, 1975, str. 406). Temu ustreza tudi prikaz literarnega lika Kwanga, ki je tip človeka s trmasto osebnostjo. Še ena lastnost, ki se navezuje na izgovorjavo besede "*gang*", je izraz "močan (강強 gang)". Ena izmed pglavitnih značilnosti Kwanga je, da je "močan". S to odločitvijo je prevajalec dobro prikazal značaj tega pomembnega literarnega lika.

5 Zaključek

Literatura diaspore vključuje prepletanje dveh različnih jezikov in kultur, v primeru Leejevega romana *Native Speaker* sta to ameriška in korejska kultura. Prav razumevanje teh dveh kultur je ključ do analize korejskega prevoda. Dober prevod pomaga pri razumevanju in proučevanju korejskosti, različnih interpretacijah in razumevanju literarnega dela. To pa nam služi tudi kot pomoč pri razumevanju literature diaspore korejskega naroda.

Glavna tema opisanega romana je identiteta, "potovanje v iskanju samega sebe", s katerim se spopada protagonist romana Henry, ki je del korejske manjšine v Ameriki, a si želi postati popoln Američan. Henry vidi svet v ogledalu z imenom "jezik". Trudi se, da bi popolnoma obvladal angleščino ter s tem postal popoln Američan, a zanj jezik, ki bi moral biti njegova maska ali osebna izkaznica, postane le ogledalo. Ljudi okrog sebe sodi glede na stopnjo znanja jezika. Zato je jezik tega literarnega dela najbolj pomembno ogledalo, ki prikazuje odnose med literarnimi liki. Henry v svojem ogledalu spoznava ljudi in svet, ter išče samega sebe. Končna identiteta, ki jo najde, ni niti ameriška niti korejska. Najde zgolj samega sebe.

Za razumevanje romana je nujno razumeti pomen besede "jezik", saj literarno delo prikazuje proces iskanja lastne identitete skozi jezik. Za korejskega bralca ima zato prevod romana ključno vlogo, saj mora bralca opozoriti na vse podrobnosti. Prevajalca Chong Young-moka jezikovne ovire, ki jih je moral prebroditi pri prenašanju romana s te (angleške) strani v tisto (korejsko), niso ustavile. Prevajalec s prevodom zbuja pozornost bralcev ter jih spodbuja k razmišljanju. *Native Speaker* tako postane roman, ki se bere skupaj s prevodom in bralce spodbuja k razmišljanju.

V pričujočem članku je prikazana vloga prostega prevoda naslova, ki se navezuje na temo romana, raba zaimkov, ki prikazujejo korejsko miselnost "*We-ism*" in patriarhalnost, sprememba odnosa med zakoncema in nenazadnje globlji pomen korejskih imen (priimkov). Na podlagi primerov in analize prevodov raziskava predlaga

nov pristop pri interpretaciji literarnih del korejske diaspore, kar bi pripomoglo tudi k bolj poglobljenem razumevanju literature diaspore korejskega naroda. Prav tako članek nagovarja k razmisleku in večji pozornosti pri obravnavanju tovrstne literature v Južni Koreji.

Prevedla: Rozalija Stegnar

Acknowledgments

This research was supported by the generous grant from Academy of Korean Studies, as part of AKS Programs for Korean Studies Abroad (AKS-2020-R90).

Reference

- Bang, J. 방정민 (2009). Ichangnae soseol, neitibeu seupikeo yeongu 이창래 소설, 네이티브 스피커 연구. *Bigyomunhak 비교문학*, 48, 135-156.
- Chon, Y. 전영의 (2017). Ichangraeui yeongwonhan ibangine natanan honjongjeok yongmanggwa eoneogwollyeon 이창래의 영원한 이방인에 나타난 혼종적 욕망과 언어권력. *Hyeondaesoseoryeongu 현대소설연구*, 67, 121-147.
- Fanon, F. (2015). *Peau Noire, Masques Blancs*. Montreal: Kiyikaat Editions.
- Im, H. 임혜기 (2002). *Salamdeuleun jakku geugoseul balabonda 사람들은 자꾸 그곳을 바라본다*. Seoul: Wolganjoseonsa 월간조선사
- Ji, B. 지봉근 (2004). Ichangnaeui telgwoneomintelme natanan hangukgye miguginui jeongcheseong: munhwajeok chaiwa japjongseong 이창래의 원어민에 나타난 한국계 미국인의 정체성: 문화적 차이와 잡종성. *Bigyomunhak 비교문학*, 33, 303-322.
- Kim, M. 김미영 (2006). Honseongjeog sahoee-ui seosajeog daeeung - ichanglae soseol-ui teugseong yeongu 혼성적 사회에의 서사적 대응 - 이창래 소설의 특성 연구. *Gugeogugmunhag 국어국문학*, 143, 379-406.
- Koh, B. E. 고부웅 (2002). Ichangnaeui wonemin: bieoinneun gipyoui jeongcheseong 이창래의 원어민: 비어있는 기표의 정체성. *Yeongeoyeongmunhak 영어영문학*, 48(3), 619-638.
- Lee, C. (1995a). *Native Speaker*. New York: Riverhead Books.
- Lee, C. (1995b). *Neitibeu seupikeo 네이티브 스피커* (Hyeon, Jun-man 현준만, Trans.). Seoul: Miraesa.
- Lee, C. (2003). *Yeongwonhan ibangin 영원한 이방인* (Chong, Young-mok 정영목, Trans.). Seoul: NamuwaSup.
- Lee, H. 이형진 (2011). Ichangnaeui Native Speakerui hangeulbeonyeokbon bigyoyeongu 이창래의 Native Speaker 의 한글번역본 비교연구 (A Comparative Study of the Korean Translations of Native Speaker). *Segyemunhakbigyoyeongu 세계문학비교연구*, 36, 131-165.

- Lee, J. 이진실 (2008). Seosulirone uihan ichanraeui Native speaker beonyeokbon bigyoyeongu 서술이론에 의한 이창래의 Native speaker 번역본 비교연구. (Comparative Analysis of the translations of Chang-rae Lee's Native Speaker based on Narrative Theory). Master's thesis. Seoul: Sookmyung Women's University.
- Ling, A. (1999). *Writer in the Hyphenated Condition: Diana Chang*. Philadelphia: Chelsea House.
- Park, E. 박은정 (2019). Ichanglaeui neitibeu seupikeoe natanan eon-eowa jeongcheseong-ui munje 이창래의 네이티브 스피커에 나타난 언어와 정체성의 문제 (Language and Identity in Native Speaker). Master's thesis. Jeju: Jeju National University.
- Sahoegwahagwon 사회과학원 (1975). *Rijo sillok: sukjong 리조 실록: 숙종*. Pyongyang: Sahoegwahag chulpansa 사회 과학 출판사.